

„Kroj považujem za výsostne umelecké dielo, v tradičnej kultúre rovnako dôležité ako ľudová architektúra, pieseň, rozprávka. Kroje tvorili a zdokonaľovali celé generácie ľudových umelcov, až nadobudli svoju vrcholnú formu, s akou som sa stretol po prvej svetovej vojne. Taký kroj je od hlavy po päty, od celku až do poslednej nitky, celou výstavou ušľachtilej krásy, vybrúseného jemného zmyslu pre tvar, farbu, materiál, a priam ideálnou harmóniou všetkých svojich zložiek. Človek v kroji nebol anonymný. Svojím odevom hlásal príslušnosť k určitej dedine, ku konkrétnemu ľudskému a duchovnému spoločenstvu. Zároveň sa cítil byť viazaný jeho zvyklosťami, morálkou a mal povinnosť zachovávať dobré meno svojho spoločenstva. Kroj duchovne spájal ľudí. Každý mal právo nosiť krásny kroj, ktorý ho povznášal, dával dôstojnosť, noblesu.“

Karol Plicka

Pod klobúkom

Aj tento netradičný názov bude mať tohtoročné tradičné Koliesko v Kokave nad Rimavicou. Čo to znamená? V krátkosti...

Folklorne festivaly majú na Slovensku svoju tradíciu, svoje miesto v jednotlivých regiónoch a väčšina z nich už aj bohatú históriu. Okrem vystupujúcich a ľudových umelcov však samotní návštevníci v krojoch na festivaly nechodia.

A kde inde, ak nie práve na takýchto podujatiach sa naskytá možnosť prezentácie nášho ľudového odevu aj v širšom merítku. Toto si uvedomili organizátori Kolieska, pracovníci Novohradského osvetového strediska v Lučenci, /Michal Abelovský/ a preto si predsavzali oživiť tradíciu „festivalu v krojoch“.

Predstavu tradičného Kolieska v kroji však ovplyvňuje viacero faktorov. Predovšetkým je to samotný kroj, ktorý nie je lacnou záležitosťou. Mnohé závisí aj od ochoty návštevníkov „oprášiť“ kroje po svojich rodičoch a prarodičoch, a absolvovať v nich festival. Keď sme sa o našej vízii rozprávali s ľuďmi, reagovali rôzne. Niektorí boli nadšení, iní sa pýtali „čo za to“. Uvidíme! Ešte sme len na začiatku nášho projektu. Na každom ročníku chceme postupne prezentovať jednu časť kroja – od hlavy až po päty.

A začíname od hlavy, tou najdostupnejšou súčasťou kroja - klobúkom, alebo po kokavsky kalapom, čo je síce po maďarsky, ale tento názov sa udomácnil aj v iných slovenských obciach.

Možno, že už tento ročník Kolieska sa zapíše do histórie festivalu najväčším počtom „krojovaných“ návštevníkov, ktorí si budú pokladať za česť, že sú pokračovateľmi folklórnych tradícií svojich predkov. Možno sa tak stane v ďalších rokoch. Všetko je zatiaľ len v rovine želaní. Dôležité je, aby sa založenie tradície oživenia „krojovaného festivalu“ prenieslo do života a nachádzalo si čoraz viac priaznivcov. Či sa tak stane, záleží od nás samotných, veď hádam nezostaneme skrytí len „pod klobúkom“.

Kokavskí rodáci si kedysi kroj veľmi cenili, o čom svedčí aj úryvok z publikácie Štefana Repčoka **Tradičná kokavská svadba (2002)**

Podľa osobného svedectva Pavla Piliarika Málunku, posledný mladomanžel, ktorí sa sobášili v kostole oblečení v kokavskom kroji boli Štefan Repčok a Helena Zajacová v roku 1919. Potom už tento zvyk zanikol. K tejto informácii uvádzame aj svedectvo ďalšieho pamätníka Pavla Zajaca:

„Môj otec Pavel Zajac, keď sa ženil, práve skončil vojenskú prezenčnú službu, čo bolo ešte za Rakúsko – uhorskej monarchie. Slúžil vo vojenskom útvare vo Viedni. Tam videl, ako sa v meste už ľudia moderne obliekali. To sa mu zapáčilo, a tak sa chcel moderne obliecť aj na svoj sobáš, preto si dal v Lučenci ušit šaty. V deň svadby sa do nich obliekol. Jeho otec bol pri kolešni a na sobáš i svadbu prišiel len pred sobášom. Keď videl svojho syna v panských šatách, veľmi sa nahneval, až zúrilo. V zlosti povedal:

„Môj syn nikdy nepôjde na sobáš do kostola v týchto panských háboch ako dáky „šofraník“. To by bolo na hanbu a na posmech našej rodiny !!! Otec či chcel, alebo nechcel, musel si vyzliecť panské šaty a obliecť **kokavský kroj** – biele súkenné nohavice, bielu plátennú košeľu, pekný vyšívany kožušok, bielu súkennú kabanicu a obuť čierne čižmy. Na hlavu nie panský klobúk, ale kokavský čierny klobúčik.

Pôvodní obyvatelia Kokavy nad Rimavicou sa prísne pridržiavali tradícií svojich rodičov. Nosili dlhé roky ľudový kroj z toho dôvodu, že tento odev pozostával z materiálu, ktorý si ľudia zadovážili na poľnohospodárstve a spracovali po domácky. Bolo to plátno tkané v každej domácnosti z konopného, alebo ľanového vlákna. Súkno získali taktiež spracovaním ovčej vlny. Ovce sa chovali na každom gazdovstve. Nemali radi tých, čo sa chceli obliekať do odevu ušitého z iných materiálov. Z toho dôvodu v dávnejšej minulosti všetci účastníci svadobného obradu ako aj svadobnej hostiny boli oblečení v ľudovom kokavskom kroji.

Štefan Repčok v publikácii Kronika organizovaných foriem folklóru, 2001, opisuje jednotlivé časti kokavského kroja..

Keďže každý rok sa budeme podrobnejšie venovať postupne jednotlivým častiam kroja, popíšeme ich len stručne. **Letný mužský kroj** charakterizovali široké plátenné **gate a košeľa**. Patril k nim aj „šurec“ , čo bola zástera z plátna. .

Sviatočné košele, najmä u mládencov, mali na prsiach výšivku. Výšivka mohla byť jednofarebná, modrá alebo červená, vyšitá „kovaskou“ technikou – krížikom. Vzor bol vždy geometrický. Staršie košele mali široké, voľné rukávy, novšie už mali manžety – „obausoke“. Na nohách nosili krpce s návlakmi a v nich onuce. Počas sviatočných dní sa nosili čižmy.

V zime sa nosili nohavice z bieleho súkna – „postavu“, ktoré sa doma vyrábalo z ovčej vlny. Na košeli sa nosil kožuštek z ovčej kože bez rukávov. Na nohy sa obúvali doma šité kapce zo sivého postavu.

Keď bolo mokro, nosili sa čižmy. Toto oblečenie dopĺňala kabanica z bieleho postavu, rovnakého ako nohavice. Na hlave čierna baranica. Vzor ozdobeného kvetu na kabanici sa odlišoval od okolitých obcí a podľa neho sa určovala „kokavská kabanica“. Kabanica sa nosila v lete aj v zime a využívala sa aj na prepravu rôznych vecí. Rukávy na koncoch sa zviazali a do nich sa vkladali všelijaké veci, najčastejšie potraviny. Takto kabanicu využívali najmä furmani na celodenných furmankách. Tento účel sa spomína aj v jednej kokavskej piesni:

**... A kot šetko ňepojemo,
do rukávou poberiemo ...**

K mužskému kroju patril ešte stredne široký kožený opasok. Vpredu mal na zapínanie tri „pracke“ alebo jednu štvorcovú z mosadze.

Pôvodný ženský kroj mal oplecká zdobené zámikmi, medzi ktorými bola jednoduchá výšivka. Podobne bolo oplecko zdobené na prsiach. Široké a bohato nazberané sukne boli z kartúnu alebo modrotlačce. Pod nimi nosili „pendel“ z plátna a „spodnicu“, spodnú skuňu. Cez plecia a prsia mali previazanú veľkú šatku z hodvábu alebo z pestrofarebného kašmíru. Dievčatá chodili holohlavé, mladé ženy nosili svetlé, staršie čierne šatky. V lete aj staršie ženy nosili biele šatky. V zime si dievčatá a mladé ženy zaväzovali cez hlavu, plecia, až do pásu vlnený „pokroušok“ a staršie ženy vlnený „hantúch“, ktorý im siahal až poniže pásu. V dávnejšej minulosti nosili na nohách krpce, neskôr čižmy a topánky. V zime sa dosť dlho nosili kapce šité z domáceho postavu. Staršie ženy kapce nosili aj v lete. Pôvodný ženský kroj zanikol skôr ako mužský.

Niektoré časti, najmä sukňa, spodnica, oplecko a šatka sa nosili ešte pred rokom 1911, kedy Kokavu postihol veľký požiar. Po tomto požari sa aj mladé ženy a dievčatá obliekali do čiernych šiat. K návratu tradičného ľudového odevu však už neprišlo.

Kroj sa začal obnovovať vďaka organizovaným formám folklóru.

Krátky opis klobúka:

Klobúk (*širáč, kalap, kapeluch, krisak*) bol neodmysliteľným atribútom odevu každého muža v ľudovej kultúre Slovenska

Skladá sa z dvoch častí – z hlavy a zo strechy. Na tvar vrchnej časti klobúka (*dienko, gápka*) i striešky (*grisa, krisa, grepel, okridlí, partica, skšala, strižka*), ktorá ho dookola lemuje mali vplyv rôzne skutočnosti života regiónov.

Klobúk mal počas svojej histórie rozličné tvary, veľkosť a výzdobu. Okrem módy vplývali na jeho tvar aj rôzne vrchnostenské zákazy a príkazy. Jedným z nich bolo po revolúcii roku 1848 policajné nariadenie, podľa ktorého nesmela šírka strechy klobúka presahovať šírku dlane dospelého muža. Dovtedy na Slovensku dosť rozšírený klobúk so širokou strechou, presahujúcou plecيا nositeľa, v priebehu druhej polovice 19. storočia zanikol a bol nahradený pestrou zmesou tvarov podľa regiónov a stredísk výroby. A nie je to až taká vzdialená história. Napríklad malé detvianske klobúčky sa objavili veľmi neskoro – začiatkom 20. storočia. V regiónoch však získali svoje tvary, ktoré sa často odlišovali len vo výške zahnutia striešky, v olemovaní okraja stuhou, vo farbe a kvalite stuhy, v šírke striešky, klobúky gazdov, mládencov, kupcov, furmanov, čomu zodpovedali aj ich názvy.

Klobúčnictvo – remeselná špecializácia zameraná na výrobu klobúkov technikou splstšovania a formovania ovčej vlny a srsti iných zvierat.

Klobučníci zhotovovali klobúky z vlny, z textílií, niekde aj zo slamy. Ako samostatné remeslo sa klobučníctvo objavuje v dokumentoch 15. – 16. storočia. Priaznivý vplyv na rozvoj klobučníctva mal aj zvýšený chov oviec v tomto období, čo súviselo s exploatáciou horských a podhorských pastvín a s chovom nenáročného druhu ovce valašky.

Klobučníci kupovali ovčiu vlnu na jarmokoch špecializovaných na predaj vlny alebo priamo od chovateľov oviec. Kravskú srst, ktorú miešali do ovčej, kupovali od garbiarov. Vlnu najprv čistili, potom umývali, sušili a česali (krampľovali). Pri spracúvaní vlny na klobúky sa zhotovoval fach na fachoacom stole pomocou strely a šlahorca prehadzovaním vlny do vrstvy a stlačením pomocou *fachsita* (vaľka). Z fachu sa zhotovovala plst' (*filc*) na piecke splstšováním (*filcováním*) viacerých fachov zabalených v plátne (*filctuch*). Medzi fachmi bolo riedke plátne (*filckerňa*), aby sa nespľstili dohromady. Po prvom plstení sa spájali dva fachy na filc (*pokônni fach*) tak, že sa rozstrapatili na okrajoch, kde sa mali spojiť, načo nasledovalo druhé plstenie (*šlisovanie*).

Tvar formy určoval konečný tvar klobúka a striešky. Potom výroba pokračovala sušením, farbením, škrobením (*štajfovanie*), orezaním okraja striešky pomocou špeciálnej pomôcky (*kerulvagó*), leštením (*glancovanie*) a všívaním podšívky a kožky, prípadne okraja striešky.

Nakoniec sa klobúk ozdobil podľa módnych a regionálnych požiadaviek jednou alebo viacerými stuhami, prípadne šnúrkami, ktorých konce často viseli cez okraj striešky.

Patrónom klobučníkov je s. Jakub.

Milí folkloristi, návštevníci Kolieska,

predložili sme Vám víziu „festivalu v krojoch“ a urobíme všetko pre to, aby sa nám to spoločne podarilo.

